

Natuurhistorisch 2

Maandblad

Sprinkhanen van de Mariapeel

Eerste waarneming van de boktor
Callidiellum rufpenne in Nederland

Eerste waarneming van de boktor *Callidiellum rufipenne* in Nederland

FIGUUR 1
Gestapeld brandhout van *Chamaecyparis* spec. waarop het eerste Nederlandse exemplaar van *Callidiellum rufipenne* werd gevonden op 6 mei 2018 (foto: R. Geraeds).

R.P.G. Geraeds, Heinsbergerweg 54a, 6061 AK Posterholt, e-mail: rob.geraeds@kpnplanet.nl

In juni 2017 werd op een stapel brandhout in Posterholt een populatie van de zeer zeldzame Rode soldaatboktor (*Obrium cantharinum*) ontdekt (GERAEDS, 2018). Om meer inzicht in de levenswijze van deze soort te krijgen is de locatie in 2018 vanaf begin mei regelmatig bezocht (GERAEDS, 2019). In de avond van 6 mei werd een onbekende boktor op gekloofd coniferenhout gevonden [figuur 1]. Een check van de determinatietabel van de Nederlandse boktorren (ZEEGERS & HEIJERMAN, 2008) leverde geen resultaat op. Via de 'Soortzoeker boktorren van Nederland' van het Naturalis Biodiversity Center (ZEEGERS & HEIJERMAN, 2014) was de soort echter snel op naam gebracht. Het bleek een mannetje *Callidiellum rufipenne* te zijn, een exoot uit Azië en tevens de eerste waarneming van deze soort in Nederland.

HERKENNING

Callidiellum rufipenne is een vertegenwoordiger van de subfamilie van de Cerambycinae, waartoe ook de Rode soldaatboktor behoort. Het is een kleine tot middelgrote boktor met een lengte van 6–14 mm en een breedte van 3–4 mm. Het lichaam is licht afgeplat; het borststuk en de dekschilden zijn dicht gepuncteerd. De kop en het borststuk zijn donkerbruin tot zwart gekleurd en behaard. Beide geslachten hebben verdikte dijen. De dekschilden van de vrouwtjes zijn roodbruin en de antennes zijn korter dan het lichaam [figuur 2a]. De mannetjes hebben roodbruine dekschilden met in het midden een donker, metalliek donkerblauw tot zwart deel dat variabel van afmeting is [figuur 2b]. Vaak is dit

donkere deel zo uitgebreid dat alleen de schouders roodbruin zijn, wat ook bij het gevonden exemplaar het geval is [figuur 3]. De sprietten van het mannetje zijn langer dan het lichaam (DRUMONT *et al.*, 2014; ZEEGERS & HEIJERMAN, 2014).

VERSPREIDING

Van nature komt *Callidiellum rufipenne* voor in Oost-Azië waar de soort bekend is uit Japan, China, Noord- en Zuid-Korea en oostelijk Rusland. Door de import van hout, van hout vervaardigde producten en sierplanten heeft de soort zich echter over grote delen van de wereld verspreid. In Noord- en Zuid-Amerika zijn inmiddels gevestigde populaties bekend uit diverse Amerikaanse

FIGUUR 2
Vrouwte (a) en
mannetje (b) van
Callidiellum rufipenne
(foto's: Th. Heijerman).

staten aan de oostkust en Argentinië (DI IORIO, 2004; TURIENZO, 2007; DRUMONT *et al.*, 2014; HAACK, 2017). In Puerto Rico, Canada en Nieuw-Zeeland is de soort herhaaldelijk opgedoken, maar dit heeft voor zover bekend nog niet tot vestiging geleid (MAIER & LEMMON, 2000; EUROPEAN AND MEDITERRANEAN PLANT PROTECTION ORGANISATION, 2018).

De eerste waarneming uit Europa stamt al uit 1906 toen de soort in Frankrijk is gevonden (VAN MEER & COCQUEMPOT, 2013). Er volgen waarnemingen uit Denemarken in 1978 (VAN MEER & COCQUEMPOT, 2013; DRUMONT *et al.*, 2014), Italië in 1988 (CAMPARELLI & SAMA, 1988), Spanje in 1995 (BAHILLO & ITURRONDOBEITIA-BILBAO, 1995), België in 2006 (VERBEELEN, 2006) en Kroatië in 2007 (ŁOŚ & PLEWA, 2011). De soort is ook gemeld van Georgië en van Zuid-Europese delen van Rusland (VAN MEER & COCQUEMPOT, 2013).

De eerste Belgische waarneming stamt uit het Antwerpse district Ekeren (VERBEELEN, 2006). Een tweede exemplaar is in 2008 in Sint Niklaas gevonden en de eerste voortplanting werd in 2009 in Nijlen aangetoond (DRUMONT *et al.*, 2014). Inmiddels zijn waarnemingen uit 16 uurhokken in België geregistreerd in de provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant, Oost-Brabant, Oost-Vlaanderen, Limburg en Brussel. Hierbij gaat het om 31 waarnemingen van in totaal 55 exemplaren (bron: Waarnemingen.be, geraadpleegd op 11 november 2018).

Gezien de verspreiding in België waren de eerste Nederlandse waarnemingen in Noord-Brabant of Zeeland te verwachten waar de Belgische populaties tot dicht bij de grens voorkomen. Desondanks

is de eerste waarneming uit Limburg afkomstig, en wel dicht bij de grens met Duitsland. Voor zover te achterhalen is de soort (nog) niet in Duitsland aangetroffen (EUROPEAN AND MEDITERRANEAN PLANT PROTECTION ORGANISATION, 2018).

LEVENSWIJZE

Callidiellum rufipenne is een voorjaarssoort waarvan de imago's voornamelijk in april en mei actief zijn. De eitjes worden afgezet in schorspleten van de waardbomen. De larvale ontwikkeling duurt meestal één jaar, maar kan ook twee jaar in beslag nemen (MAIER & LEMMON, 2000). De larven voeden zich onder de schors met het floëem (vaatbundels voor transport van stoffen die tijdens de fotosynthese zijn ontstaan) en cambium (het delingsweefsel waar nieuwe cellen worden aangemaakt). De verpopping vindt in het najaar in het spinhout plaats. Vervolgens overwinteren de imago's in de poppenkamer en vreten zich in het voorjaar een weg naar buiten (SHIBATA, 1994; HOEBEKE, 1999). De waardplanten van *Callidiellum rufipenne* bestaan uitsluitend uit naaldbomen, vooral de geslachten *Chamaecyparis*, *Cupressus* en *Thuja* uit de cipresfamilie (Cupressaceae). In Italië is de soort ook op Jeneverbes (*Juniperus communis*) aangetroffen (CAMPARELLI & SAMA, 1988; EYRE & HAACK, 2017). In Azië is *Callidiellum rufipenne* ook incidenteel in dennen (*Pinus spec.*) en zilversparren (*Abies spec.*) gevonden (HAACK, 2017).

Omdat *Callidiellum rufipenne* een voorkeur heeft voor dode of verzwakte waardbomen lijkt deze kever minder gevaarlijk dan bijvoorbeeld de Aziatische bok-

FIGUUR 1
mannetje van
Callidiellum rufipenne
op een blok gezaagd en
gekleofd cipressenhout
(*Chamaecyparis spec.*)
(foto: R. Geraeds).

tor (*Anoplophora glabripennis*) en de Oost-Aziatische boktor (*Anoplophora chinensis*). Deze soorten tasten levende bomen en struiken aan en hebben daarom in de Europese Unie de ‘quarantainestatus’ gekregen. Dit betekent dat introductie en verspreiding moet worden voorkomen. Toch is voorzichtigheid geboden. MAIER & LEMMON (2000) geven namelijk aan dat *Callidiellum rufipenne* in de Noord-Amerikaanse staat Connecticut ook is aangetroffen op ogenschijnlijk gezonde coniferen in onder andere boomkwekerijen en tuincentra. Dit waren gerooide planten die op kluit waren gezet. Dit gaat gepaard met het breken en snoeien van wortels wat de planten verzwakt en ze waarschijnlijk vatbaar maakt voor infectie. In België is de soort ook gevonden in coniferenhagen die gesnoeid waren (DRUMONT *et al.*, 2014).

VINDPLAATS IN NEDERLAND

In Posterholt is *Callidiellum rufipenne* op een stapel gekloofd cipressenhout (*Chamaecyparis spec.*) gevonden [figuur 1]. Bij navraag bleek de boom in februari 2018 in een tuin te zijn gekapt, op tien meter afstand van de opslagplaats. De boom was geheel gezond en in het gestapelde hout waren nergens vraatgangen van larven zichtbaar. Aangezien er ondanks regelmatige controles geen andere boktorren van deze soort in de houtstapel zijn waargenomen, lijkt het duidelijk dat het gevonden exemplaar niet van deze plek afkomstig is. Het zijn goede vliegers die zich gemakkelijk over korte afstanden verplaatsen om nieuwe broedplekken te koloniseren (SHIBATA, 1994). Waarschijnlijk is het dier op de geur van het gekapte hout afgekomen. Het aanwezige brandhout is allemaal uit de directe omgeving afkomstig, er is geen hout uit andere gebieden aangevoerd. Het is daarom aannemelijk dat er ergens in de ruimere omgeving een populatie aanwezig is. Coniferenhagen zijn op verschillende plaatsen voorhanden; de dichtstbijzijnde staat op circa 200 meter afstand van de vindplaats.

DANKWOORD

Een woord van dank gaat uit naar Dré Teunissen en Ed Colijn voor de bevestiging van de determinatie van *Callidiellum rufipenne* en de verstrekte informatie over de soort. Dank gaat ook uit naar Theodoor Heijerman voor het beschikbaar stellen van de foto's van *Callidiellum rufipenne*.

Summary

FIRST OBSERVATIONS OF THE CEDAR LONGHORN BEETLE *CALLIDIPELLUM RUFIPENNE* IN THE NETHERLANDS

On May 6, 2018, an unknown longhorn beetle was found during a survey of the longhorn beetle *Obrium cantharinum*. It turned out to be a male of the Cedar longhorn beetle (*Callidiellum rufipenne*), a species not native to Europe. Its principal host genera are conifers of the family *Cupressaceae*, mainly *Chamaecyparis*, *Cupressus* and *Thuja*. The Cedar longhorn beetle is generally considered a secondary pest, primarily infesting weakened or recently deceased trees. However, the species has occasionally infested living conifers in the eastern United States.

The first observation in the Netherlands comes from a pile of cleaved firewood (*Chamaecyparis spec.*). No larval galleries were found in the wood, and no other beetles were spotted. It is therefore unlikely that a population is present at this location.

Literatuur

- BAHILLO, P. & J.C. ITURRONDOBEITIA-BILBAO, 1995. Primera cita de *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1860) para la Península Ibérica (Coleoptera: Cerambycidae). Boletín de la Asociación española de Entomología 19 (3-4): 204.
- CAMPADELLI, G. & G. SAMA, 1988. Prima segnalazione per l'Italia di cerambicide giapponese: *Callidiellum rufipenne* Motschulsky. Bollettino dell'Istituto di Entomologia "Guido Grandi" della Università degli Studi di Bologna 43: 69-73.
- DI IORIO, O. R., 2004. Exotic species of Cerambycidae (Coleoptera) introduced in Argentina. Part 2. New records, host plants, emergence periods, and current status. Agrociencia 38: 663-678.
- DRUMONT, A., K. SMETS, K. SCHEERS, A. THOMAS, R. VAN DEN HOUDT & M. LODEWYCKX, 2014. *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1861) en Belgique: bilan de sa présence et de son installation sur notre territoire (Coleoptera: Cerambycidae: Cerambycinae). Bulletin de la Société royale belge d'Entomologie 150(3): 239-249.
- EUROPEAN AND MEDITERRANEAN PLANT PROTECTION ORGANIZATION, 2018. *Callidiellum rufipenne*. EPPO Global Database. Herzien 16 januari 2001. Geraadpleegd op 11 november 2018. <https://gd.eppo.int/taxon/CLLLRU>.
- EYRE, D. & R.A. HAACK, 2017. Invasive Cerambycid

- Pests and Biosecurity Measures. In: Q. Wang (ed.), *Cerambycidae of the world. Biology and Pest Management*. Taylor & Francis Group, Boca Raton: 563-618.
- GERAEDS, R.P.G., 2018. De Rode soldaatboktor *Obrium cantharium* in Limburg (Coleoptera: Cerambycidae). *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 50: 29-34.
- GERAEDS, R.P.G., 2019. Waarnemingen van de Rode soldaatboktor in Posterholt. *Natuurhistorisch Maandblad* 108(1): 11-15.
- HAACK, R.A., 2017. Cerambycid Pests in Forests and Urban Trees. In: Q. Wang (ed.), *Cerambycidae of the world. Biology and Pest Management*. Taylor & Francis Group, Boca Raton: 351-407.
- HOEBEKE, E.R., 1999. Japanese cedar longhorned beetle in the eastern United States. United States Department of Agriculture – Animal and Plant Health Inspection Service, Washington DC.
- ŁOŚ, K. & R. PLEWA, 2011. *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1862) (Coleoptera: Cerambycidae) new to the fauna of Croatia with remarks of its biology. *Nature Journal* (Opole Scientific Society) 44: 141–144.
- MAIER, C.T. & C.R. LEMMON, 2000. Discovery of the small Japanese cedar longhorned beetle, *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky) (Coleoptera: Cerambycidae), in live arborvitae in Connecticut. *Proceedings of the Entomological Society of Washington* 102(3): 747-754.
- MEER, C. VAN & C. COCQUEMPOT, 2013. Découverte d'un foyer de *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1861) dans les Pyrénées-Atlantiques (France) et correction nomenclaturale (Cerambycidae Cerambycinae Callidiini). *l'Entomologiste* 69(2): 87-95.
- SHIBATA, E., 1994. Population studies of *Callidiellum rufipenne* (Coleoptera: Cerambycidae) on Japanese cedar logs. *Annals of the Entomological Society of America* 87(6): 836-841.
- TURIENZO, P., 2007. New records and emergence period of *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1860) [Coleoptera: Cerambycidae: Cerambycinae: Callidiini] in Argentina. *Boletín de Sanidad Vegetal Plagas* 33(3): 341-349.
- VERBEELEN, F., 2006. *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1860) nieuw voor België (Coleoptera, Cerambycidae). *Bulletin Société royale belge d'Entomologie/Koninklijke Belgische Vereniging voor Entomologie* 142(7-12): 132-134.
- ZEEGERS, TH. & TH. HEIJERMAN, 2008. De Nederlandse boktorren (Cerambycidae). *Entomologische Tabellen* 2: 1-120.
- ZEEGERS, T. & TH. HEIJERMAN, 2014. Soortzoeker Boktorren van Nederland. *Naturalis Biodiversity Center & EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden*, Leiden. Geraadpleegd op 7 mei 2018. https://determineren.nederlandsesoorten.nl/linnaeus_ng/app/views/matrixkey/index.php?epi=24.

Onder de aandacht

Notulen Algemene ledenvergadering Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

Zaterdag 17 februari 2018

De Algemene ledenvergadering werd in 2018 voor het tweede opeenvolgende jaar georganiseerd tijdens de Genootschapsdag in het Broekhincollege te Roermond.

Opening en mededelingen

- Om 11.40 uur opende de voorzitter de vergadering; er waren 156 leden aanwezig in de zaal. Hij deelde mede dat:
- in december tijdens een bijzondere SOK-bijeenkomst aan Ton Breuls de Rector Cremerspenning is toegekend vanwege het vele werk dat hij als vrijwilliger heeft verricht voor de Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven (SOK).
 - het Groenhuis als geheel in 2018 gaat verhuizen naar een nieuw gebouw.
 - het Dagelijks bestuur nog steeds op zoek is naar een secretaris.
 - er in 2017 vier publicaties zijn verschenen, te weten het boek "Het kind van het badwater", de DVD 40 jaar SOK, het boek "Natuur voor elkaar in het Grenspark Maas-Swalm-Nette" en het boek "Orchideeën van de Sint-Pietersberg".

Notulen vorige vergadering

De notulen van de vorige vergadering zijn gepubliceerd in het *Natuurhistorisch Maandblad* van augustus 2017. Hierop waren geen opmerkingen en daarmee zijn ze vastgesteld.

Jaarverslag 2017 en jaarrekening 2017

Het jaarverslag over 2017 werd kort toegelicht. Daarbij werd gevraagd om extra input aan te leveren vanuit de kringen en studiegroepen zodat het vollediger kon worden gemaakt. De penningmeester, Alfred Paarlberg, lichtte de jaarrekening 2017 toe. De totale rekening bedraagt € 196.900,00. Na verrekening van alle kosten blijft er een positief saldo van € 6.868,00

over. Dat er geld over is komt door een aantal zaken: de drukkosten vielen door een geringere dikte van het *Natuurhistorisch Maandblad* lager uit. Door het lagere gewicht gaf dit ook een besparing in de verzendkosten. De bureaustkosten namen toe door aanschaf van nieuwe bureaustoelen, beeldschermen en een beamer. De kosten van de studiegroepen namen toe door de aanschaf van inventarisatiematerialen zoals netten.

De huisvestingskosten daalden door de herverdeling van de kosten van het Groenhuis. De kosten voor de medewerkers stegen door een reservering voor overuren en de verlofvoorziening. De kosten voor het bestuur en de projecten (Genootschapsdag en Genootschapsweekend) waren conform de begroting.

De inkomstenkant laat een stijging van de subsidie van de provincie zien door het toepassen van een indexering. De contributie-inkomsten daalden door een afname van het ledenaantal en het wegblijven van giften. De inkomsten uit verkopen zijn gestegen; dit komt onder meer door de boekenmarkt op de Genootschapsdag. De kosten van de receptiemedewerker zijn gestegen door een lagere loonsubsidie. De vergoeding voor het ruilverkeer was conform de begroting.

Zowel jaarverslag als jaarrekening werden door de ledenvergadering goedgekeurd.

Benoeming bestuursleden

Stef Keulen en de voorzitter, Harry Tolkamp, zijn volgens rooster aftredend. Zij stelden zich beiden herkiesbaar en werden met algemene stemmen herbenoemd.

Daarnaast werden ook de nieuw voorgedragen bestuursleden Toon van Baal, Frank Oelmeijer en Susanne Hanssen door de ledenvergadering benoemd en verwelkomd.

Rondvraag en sluiting

Niemand maakte gebruik van de rondvraag. Om 12.00 uur sloot de voorzitter de vergadering.

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

Colofon

DAGELIJKS BESTUUR

Harry Tolkamp (voorzitter), Rob Geraeds (vice-voorzitter), Alfred Paarlberg (penningmeester) & Frank Oelmeijer.

ALGEMEEN BESTUUR

Toon van Baal, Marian Baars, Jan-Joost Bakhuizen, Susanne Hanssen, Wouter Jansen, Stef Keulen, Pieter Puts, Victor van Schaik, Katrien de Vos-Reesink, Aidan Williams & Linda Wortel.

KANTOOR

Olaf Op den Kamp, Jeanne Cuypers & Martine Lemmens.

ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).
www.nhgl.nl.

LIDMAATSCHAP

€ 35,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 105,00.
Okjen Weinreich (leden@nhgl.nl).
IBAN: NL73RABO0159023742, BIC: RABONL2U.

BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau, Marja Lenders (publicaties@nhgl.nl).
Losse nummers € 4,-; leden € 3,50 (incl. porto), themanummers € 7,-.
IBAN: NL31INGB0000429851, BIC: INGBNL2A.

KRINGEN

KRING HEERLEN

John Adams (kringheerlen@nhgl.nl).

KRING MAASTRICHT

Bert Op den Camp (kringmaastricht@nhgl.nl).

KRING ROERMOND

Math de Ponti (kringroermond@nhgl.nl).

KRING VENLO

Peter Eenshuistra (kringvenlo@nhgl.nl).

KRING VENRAY

Patrick Palmen (kringvenray@nhgl.nl).

STUDIEGROEPEN

FOTOSTUDIEGROEP

Bert Morelissen (fotostudiegroep@nhgl.nl).

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Rick Reijerse (herpetostudiegroep@nhgl.nl).

LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans (libellenstudiegroep@nhgl.nl).

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen (molluskenstudiegroep@nhgl.nl).

MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg (mossenstudiegroep@nhgl.nl).

PADDENSTOELENSTUDIEGROEP

Henk Henczyk (paddenstoelenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp (plantenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENWERKGROEP WEERT

Jacques Verspagen
(plantenwerkgroepweert@nhgl.nl).

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum
(sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl).

STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolkamp (ept@nhgl.nl).

STUDIEGROEP ONDERAARDE KALKSTEENGROEVEN

Rob Visser (secretariaat@sok.nl).

VISSENWERKGROEP

Victor van Schaik (vissenstudiegroep@nhgl.nl).

VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij (vlinderstudiegroep@nhgl.nl).

VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulbosch (vogelstudiegroep@nhgl.nl).

WANTSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Martine Lemmens (wantsen@nhgl.nl).

WERKGROEP DRIESTRIJK

Wouter Jansen (werkgroepdriestrijk@nhgl.nl).

ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Aegidia van Grinsven
(zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl).

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten
(snl@nhgl.nl).

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in
Limburg (lierelei@nhgl.nl).

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAIK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeve
Limburg, Postbus 2235,
6201 HA Maastricht (vanschaikstichting@nhgl.nl).

STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van waarnemingen van het NHG
(natuurbank@nhgl.nl).

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

REDACTIE Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Phlip Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton Lenders, Gerard Majoor (eindredactie), Guido Verschoor & Marc en Anita Poeth (redactie-assistenten) (redactie@nhgl.nl).

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op www.nhgl.nl.

LAY-OUT & OPMAAK

Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht
(mvandemanakker@xs4 all.nl).

EDITING SUMMARIES

Jan Klerkx, Maastricht.

DRUK

Grafiegroep Zuid, Swalmen.

copyright Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg
gesubsidieerd door de Provincie Limburg

